

„A MAGYAR FELNŐTTOKTATÁS TÖRTÉNETE” – KONFERENCIA ÉS KÖNYV

Beszélgetés dr. Maróti Andorral, a konferencia résztvevőjével és a könyv egyik szerkesztőjével

„A magyar felnőttoktatás története” címmel rendeztek konferenciát 1997. október 6–8-án Debrecenben. Ezt dokumentálja a megjelent kötet*, amely részben a múlt népművelő szervezeteinek, személyiségeinek jelentőségét idéző felszólalásokat, részben a mai felnőttképzés aktualitásáról, módszereiről szóló beszámolókat közöl.

A rendszerváltozás során és azóta bekövetkezett áttértékelések a közművelődésben is jelentkeztek, így a „múlthoz fűződő viszony tisztázásának igénye” vetette fel annak szükségét, hogy megtörténjen a közművelődés történeti folyamatának áttekintése is a különböző felfogásokról, eszmékről, eredményekről.

Változásról, változtatásról, egészen pontosan „fogalomváltásról” értekezik dr. Maróti Andor, a magyarországi felnőttképzés egyik szakértője, akivel az átalakuló szellemi folyamatról és a felnőttoktatás helyzetéről folytattunk beszélgetést.

– Mire utal a fogalomváltás gondolata?

– 1976-ban megjelent a Közművelődési Törvény, amit az országgyűlés elfogadott, bár már a hetvenes évek elejétől használni kezdték hivatalosan is a „közművelődés” fogalmát a „népműveléssel” szemben. Amikor a '76-os törvényt Pozsgay Imre – az akkori művelődési miniszter – előterjesztette, parlamenti beszédében szemléletváltásra hivatkozott. Ennek ellenére azt tapasztaltam akkor, hogy ezt a másfajta szemléletet nemcsak az ország közvéleménye nem érti, de a szűkebb népművelésben dolgozók sem sokat törődnek vele. Gyakorlatilag kicserélték a két fogalmat, de továbbra is azt tették, mint korábban. Szemléletváltás nem következett be – kivéve néhány kísérletet, amely megpróbálta ezt az új típusú gyakorlatot elindítani.

A lényeg nem is annyira a „nép-” és a „köz-” fogalmak közötti különbségben keresendő – ebben az esetben a művelés és a művelődés viszonylatai fontosak. Míg a népművelés folyamán emberek kívánnak műveltté tenni másokat – erre szakosodott intézmények különböző progjamjainak támogatásával –, addig a művelődés az öntevékenységet hangsúlyozza. Hangsúlyváltás kell tehát, amiben a művelődő, tanuló ember válik fontosabbá, és nem az a program, amit neki ajánlanak – még kevésbé azok szándéka, akik az egyént befolyásolni akarják.

Ezt persze a gyakorlatban nem könnyű megvalósítani, hiszen először fel kellene tárnai az egyes emberek művelődési igényeit, szükségleteit, és ennek alapján kellene számukra nem pusztán csak elfogadó helyzetet teremteni.

Előadások mellett egyfajta öntevékeny szervezetséget kellene kialakítani – ami lehet egyéni, s még inkább lehet csoportos.

Ebből a problémából kiindulva állapítottam meg – az 1945–48 közötti szabad művelődési korszakkal való ismerkedés-

sem során –, hogy hasonló fogalomváltási helyzetek játszódtak le akkor is. Akkoriban, egy-két év elteltével Karácsony Sándor – az Országos Szabadművelődési Tanács elnöke – panaszkodott, hogy a szabad művelődésben illetékes szervezők sem értik igazán a helyzetet, és továbbra is „népművelnek”.

Úgy látszik tehát, hogy ez visszatérő probléma, így ebből a szempontból kezdtem vizsgálni a különböző korszakok fogalomhasználatát és a mögöttes, a gyakorlatot meghatározó szemléletet.

Ebből alakult ki azután az áttekintés a XIX–XX. század fogalomváltásáról. Úgy gondolom, ha ezt rávetítjük a gyakorlat alakulására, az ezt meghatározó szemléletre, akkor ebből sok tanulságot lehet levonni.

– Elmondhatók-e röviden a tanulságai s a haszna ezen elméleti munkáknak, legyen az a hazai felnőttoktatás történetének feldolgozása vagy a terület fogalmainak a tisztázása?

– Természetesen. A közművelődés kifejezést például külföldön nem is ismerik. Ez egy sajátosan magyar meghatározás, amit nálunk már a múlt század második felében használtak – de se angolra, se németre, de még oroszra se lehet lefordítani.

A népművelés – mint fogalom – létezik más országokban is, de a XX. században sok helyütt a felnőttoktatás váltotta fel. Fontos szempont lett az életkori megkülönböztetés, felismerték, hogy más a gyerekek tanítása és megint más a felnőttek művelése. A közművelődés nem azonosítható a felnőttoktatással, inkább iskolánkívüliséget jelent.

De kik tartoznak az úgymond felnőttek közé? Felmerülhet a kérdés, hogy hova sorolható egy tizenöt éves leányanya, illetve egyformán a felnőttképzéshez tartozik-e a nappali szakos egyetemi képzés és a huszonekét éves analfabéta írás-olvasás tanulása.

A felnőttiséget többféleképp lehet meghatározni. Leggyakrabban az az életkor, amit egy társadalom a felnőttiség alsó határának tekint, amelytől kezdve a fiatalok szavazati jogot kapnak, szülői engedély nélkül házasságot köthetnek. Ez nálunk a tizennyolcadik életév. De a felnőttkorhoz hozzátartozik az önálló életvitel, a munkavállalás és a bizonyos fokú döntésképeség is a mindennapi életben. Ezek megelőzhetik vagy késve következhetnek az előbb említett korhatárt. Ebből következik, hogy a felnőttkor kezdete folyamatos, és nincs meghatározott időhöz kötve. A felnőttoktatás azokra terjed ki, akik sajátos felnőttkori szükségleteknek megfelelően általában munka mellett tanulnak vagy a munkanélküliségük megszüntetésére teszik ezt. A felsőoktatás nappali tagozatán tanulók nem tartoznak ide, bár életkoruk szerint már felnőttnek tekinthetők, s ennek megfelelően kell bánni velük.

A felnőttoktatást általában elég szélesen értelmezik – tehát nemcsak az iskola sorolható ide, hanem az olyan önképző csoportok is, ahol az ember tanul valamit. De a kör tovább szélesíthető, hisz létezik egy olyan fogalom, hogy „egész életen át tartó tanulás”. A szakirodalom magyarázata szerint van szándékos tanulás – mint például a szervezett tanfolyamok – és van nem szándékos tanulás, ami mindazon tudás megszerzését jelö-

* „A magyar felnőttoktatás története” konferencia dokumentumai Debrecen, 1997. október 6–8. Szerkesztők: Maróti Andor, Rubovszky Kálmán, Sári Mihály. Kiadta a Magyar Művelődési Intézet, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési tanszéke, a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapest, 1998.

li, amihez élmények, tapasztalatok juttatnak bennünket. Ez utóbbi hiába nem kötődik oktatáshoz, mégis tanulás. A folyamat során az ember okul a tapasztalataiból.

– Talán érdemes axon is elgondolkodni, hogy milyen nagyok a különbségek a felnőttoktatáson belül is. Vannak, akik a felnőttoktatás keretei között a funkcionális analfabétizmusból próbálnak kilábalni, míg vannak, akik meglehetősen költséges menedzser-tanfolyamokon képezik magukat.

Igen, de az a furcsa helyzet alakult ki, hogy aki a menedzserképzésre beiratkozik, az inkább akar tanulni, mint aki még a betűvetést sem ismeri. Ez általános tapasztalat, hogy minél magasabb képzettséggel rendelkezik valaki, annál nagyobb igénye van az új tudás megszerzésére. Az alacsonyabb képzettségű, illetve képzetlen emberek nem tudnak, de nem is nagyon akarnak tanulni. Nem hiszik, hogy érdemes vagy „kifizetődő”. Többnyire félnak a megmérettetéstől. Nem régi adatok szerint Magyarországon a munkanélküliek közül az általános iskolát vagy annál is kevesebbet végzettek közül mindössze 10% vesz részt a képzésben, 90% pedig vár a segílyre...

– Nem félsz, hogy még a szakmunkásképzés is sok esetben esetleg egy műveltséget nélkülöző, bár megélhetést biztosító képzési forma lesz nálunk, ahogy ez tőlünk nyugatabbra is elterjedt?

– Szerencsére ma már az egész világon belátják, hogy a megfelelő színvonalú képzettségnek döntő szerepe van, és ahhoz, hogy a gazdasági élet dinamikusan fejlődjön, az általános műveltségi szintet is emelni kell.

– Ön már 1980-ban megjelentetett egy könyvet a felnőttoktatás módszertanáról. Mi a véleménye a mai helyzetről?

– Ennek a könyvnek az első változata már pár évvel korábban egy füzet formájában látott napvilágot. Ebben ismeretterjesztő előadásaim tapasztalatait illetve a külföldi szakirodalom idevonatkozó érdekességeit vetettem papírra.

Tapasztalatom az, hogy Magyarországon évtizedek óta kizárólag az előadásos módszert használják az oktatásban, nélkülözve minden építő vitát, párbeszédet. Ha ki is alakul bármilyen vita, az általában felszólalások egymásutánisága – összefüggés nélkül. Ez kényelmesebb az előadóknak, a szervezőknek és a hallgatóságoknak.

Annak ellenére, hogy többször kísérleteztünk különböző aktivizáló módszerek bevezetésével, nem nagyon váltak népszerűvé. A gazdasági vezetőképzés talán az egyetlen olyan terület, ahol az aktivizáló módszereket felhasználták. A felnőttoktatás területén többnyire még mindig az előadásos módszer az „elfogadott”.

A problémát abban látom, hogy a hallgatóság mindenféle kérdészködés nélkül elfogadja a tanár gondolatait. Karácsony

Sándorról szól egy anekdota, mely szerint ő egyfolytában kérdezte a diákjait, s ha azok nem akartak kérdezni, arra hivatkozott, hogy mindennapi szituációban azonnal kérdez az ember, ha nem tud valamit.

Sajnos leszoktunk a természetes kíváncsiságról. A kisgyermek még faggatja a szüleit, az iskolában pedig magolni kezd.

– Visszatérve a debreceni konferenciához – feldolgozva a múltat, milyen jövőre számíthat a magyar felnőttoktatás?

– Magyarországon szerintem a következő területekre van nagyobb kereslet: a munkanélkülieket átképző szaktanfolyamokra, a számítástechnikai illetve idegen nyelvet oktató kurzusokra.

– Nem ejthet-e csapdába a csábítóan gyors tanfolyamoknak a vonzása? Mi a garancia arra, hogy nem válik belőlük egy „gyorstalpaló” kurzus?

– Ez természetesen a tanártól és az oktatás színvonalától függ, de tény, hogy ezek az oktatási intézmények is kénytelenek felvenni a versenyt a piaci küzdelemben.

A modern korhoz alkalmazkodva, a technikai lehetőségeket kihasználva született meg a távoktatás módszere. Tanárokat helyettesítenek tankönyvekkel, audiovizuális anyagokkal, illetőleg levelezés útján zajlik a tanulás. Sajnos Magyarországon néhány helyen megpróbálták ezt olcsón megoldani, programozott tankönyvet adtak ki önellenőrző kérdésekkel, de nem építették ki a levelező kapcsolatot, amelyben a tanulók rendszeresen oldanak meg feladatokat, s ezeket a tanulásukat gondozó tanár értékeli, javítja. Vagyis épp a távoktatás és a nyílt tanulás lényege maradt ki.

– Minek tudható be a felnőttoktatás egyre növekvő szerepe?

– Az emberek régen szinte változatlan körülmények között élték le az életüket, míg a mai gyorsan változó világban mindenkinek haladnia kell. Képesnek kell lenni rugalmasan alkalmazkodni az újabb és újabb helyzetekhez – ez is tanulás. De csak olyan ember képes erre, aki a kötött rendszerű tanulást is vállalja, amelyben alapvető feladatokat – mint olvasás, szövegértés – old meg, ami a szellemi képességeit kondicionálja, fejleszti. Azok, akik nem olvasnak, nem nyitottak a világra, nem képezik magukat valamilyen módon, gondolkodásukban hamar megöregszenek. Ahogy Ortega y Gasset is mondta:

„Annyit élünk, amennyivel többet szeretnénk élni. Ha látóhatárunk megmerevedik és megszilárdul: átléptük az aggkor küszöbét!”

Zöld Krisztina